

Het rode eiland

Anne Stern bij Boekerij:

De Vrouwen van Berlijn-serie:

Schaduw en licht

De verloren kinderen van Berlijn

De hemel boven de stad

Het uur van de waarheid

Het rode eiland

Anne Stern

Het rode eiland

Berlijn, 1926. De spanningen in de stad nemen steeds verder toe, en Hulda komt tussen twee vuren terecht.

Deel 5 van de *Vrouwen van Berlijn*-serie

Vertaald uit het Duits door Sander Hoving

ISBN 978-90-225-9993-8

ISBN 978-94-023-2209-5 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Die rote Insel*

Vertaling: Sander Hoving

Omslagontwerp en -beeld: bürosüd, www.buerosued.de

Zetwerk: CeevanWee, Amsterdam

© Rowohlt Verlag GmbH, Hamburg

© 2025 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Revoluties kennen geen halfslachtigheid, geen compromissen, geen wegsluipen en zich onttrekken. Revoluties vereisen een open vizier, duidelijke principes, vastberaden harten (...).

Rosa Luxemburg, *Die Rote Fahne*, 29 december 1918

Proloog

Berlijn Mitte, november 1918

De lucht in de overvolle ruimte leek te koken. Er konden een paar honderd mensen in, maar meer dan duizend waren gekomen, waardoor er zich steeds meer mensen buiten voor de deuren verdrongen, die op hun tenen elk woord van de opmerkelijk kleine spreekster probeerden op te vangen. Ze liep heen en weer op het houten podium en verleende haar zinnen nadruk met energieke gebaren.

Grete stond bij een raam van de zaal en was blij met haar plek aan de rand, waar ze tenminste nog zuurstof kreeg. Toch had ze perfect zicht op Rosa Luxemburg, over wie ze al zoveel had gehoord en gelezen, maar niets had haar kunnen voorbereiden op deze ervaring vandaag. Haar artikelen in *Die Rote Fahne* en de brieven uit de gevangenis waren al briljant. Maar spreken... spreken kon deze vrouw met haar levendige donkere ogen en dik haar als geen ander! Haar aangename stem had een natuurlijke klank, die door haar licht Pools accent nog aantrekkelijker werd. En elk woord trof doel. Niet alleen haar mond leek te spreken, maar haar hele lichaam: ze boog zich naar voren, strekte zich letterlijk uit naar haar toehoorders, stampte, gebaarde en bewoog zich als een danseres over het podium. En toch was ze puur intellect. Steeds weer waren haar scherpe zinnen zo raak dat de toehoorders geboeid toekeken en op beslissende momenten mompelden, riepen en applaudisseeden, maar nooit te lang, om maar niets van het vervolg te missen.

Gretes wangen gloeiden, net als die van de andere mensen die

zich hier vandaag hadden verzameld om naar deze inspirerende vrouw te luisteren. Ook zij schreeuwde mee, stak haar vuist in de lucht en voelde zich voor het eerst sinds lange tijd opgetogen en een met zichzelf en de wereld. Heel even dacht ze aan haar vader en vroeg zich af wat *Medizinalrat* Fischer uit het Zwabische Esslingen zou zeggen als hij zijn dochter nu kon zien. Omringd door eenvoudige vrouwen in schorten en met vuile kapjes, zwetende mannen in hemden en bretels en een paar studenten, allemaal verenigd in het verlangen naar verandering, in de roep om revolutie. Grete beet op haar lip. Hij zou uit zijn vel springen, razen en tieren. Maar bovenal zou hij zich vreselijk zorgen maken om haar, zijn oogappel. Maar dat mocht nu niet haar probleem zijn. Het werd tijd dat de burgerij zich verbroederde met de arbeidersklasse: de rijen gesloten! Alleen dan kon er misschien nog iets goeds voortkomen uit deze verschrikkelijke oorlog, die op zijn laatste benen leek te lopen en toch alles overschaduwde. Nu moest het gebeuren! En noch Gretes vader, noch de Duitse officieren konden de beweging tegenhouden, zelfs de keizer niet.

Rosa Luxemburg leek dezelfde mening te zijn toegedaan, daar op het podium. Waar haalde deze vrouw haar kracht vandaan? Pas twee dagen geleden was ze uit de gevangenis vrijgelaten, waar ze vaak, soms jarenlang, had vastgezet. Maar zelfs in gevangenschap was ze niet gestopt met vechten voor haar zaak. Ze publiceerde en bereikte de mensen buiten de muren, zaaide haar ideeën overal. En nu, nauwelijks vrij, stortte ze zich weer in de socialistische strijd, waarbij ze ervan overtuigd was dat die gewelddadig moest zijn. Ze zei het zelf, riep het op dit moment de zaal in, en haar donkere ogen schitterden.

‘Zonder burgeroorlog zullen we de klassenstrijd niet winnen! De angst voor een burgeroorlog is een door en door kleinburgerlijke illusie, en wij zullen deze illusie vernietigen!’

Grete joelde mee met de anderen. Het was heerlijk om haar eigen gedachten hardop te horen zeggen, zelfs al had ze die nooit zo wel-sprekend en meeslepend kunnen verwoorden als Rosa Luxemburg. Maar die innerlijke kracht, die uitbundige energie die de spreekster elke seconde uitstraalde, kende Grete maar al te goed. Zelfs als

schoolkind had ze, ondanks haar tengere voorkomen, een ijzeren wil gehad. Ze was de beste geweest bij het meisjesturnen, de snelste op de sintelbaan, ondanks de gehate turnjurk die bij het rennen telkens om de enkels van de meisjes sloeg. Maar pofbroeken, zoals sommige fietssters droegen, waren taboe; ze hielden de jonge meisjes liever in het gareel met stugge stoffen. Niettemin liep Grete onder deze kleding over van kracht en besepte ze al snel dat het haar taak was om op te komen voor degenen die minder geluk hadden dan zijzelf. Ze wilde voor anderen zorgen, haar talent wijden aan de vele onbekende levens die haar hulp nodig hadden. Maar dat alles bleef een vage voorstelling, een meisjesdroom. Ze was een kind van de burgerij, een ‘dochter van stand’ die zich niet met proletariërs verbond, temeer omdat ze er nauwelijks eentje kende.

Maar tijdens een vakantie in Zwitserland aan het begin van de oorlog – het gezin Fischer ging elk jaar naar Davos om zich te ontspannen, ook Grete, die toen al medicijnen studeerde in Freiburg – kreeg ze een pamflet in handen. Daarin riep een vrouw genaamd Clara Zetkin de vrouwen van de werkende klasse op om zich tegen de oorlog te verzetten en voor vrede en hun rechten als soldatenmoeders en -dochters te strijden. Tegenwoordig dacht Grete met een warme huivering terug aan het moment, vier jaar eerder, dat ze de woorden van de onbekende op het gekreukte papier had gelezen. Die woorden hadden iets in haar teweeggebracht: een opwinding die ze nooit eerder had gevoeld en die nu al het vuur, al de koortsachtigheid van haar jeugd opzoog en kanaliseerde, als een rivier waarin talloze bergbeekjes uitmondde, totdat hij kolkte en bruiste. Destijds voelde ze ook een diepe schaamte, omdat ze tot dan toe onwetend was geweest over het bestaan van een hele vrouwenbeweging van arbeidsters, maar ook van burgerlijke vrouwen zoals zijzelf, die samen streden voor de verbetering van hun positie en uiteindelijk van de mensheid als geheel. Ze las nu alles van Zetkin dat ze te pakken kon krijgen en verhuisde uiteindelijk naar Berlijn om dicht bij de belangrijke gebeurtenissen van het land te zijn. Ze schreef zich in bij de Friedrich-Wilhelms-Universität te Berlijn en keerde de geborgenheid van haar kindertijd, die haar in slaap had gesust, de rug toe. Ze was hard op weg om arts te worden en assis-

teerde de oude dokter Rasch meerdere dagen per week in zijn praktijk, alsof ze er al eentje was.

En nu, vandaag, was het voorlopige hoogtepunt bereikt van haar bevrijding uit de ketenen van vroeger. Grete keek op naar de gezichten om haar heen, gezichten die haar eigen geluk, haar eigen extase weerspiegelden. Ze waren allemaal een, hier en nu! Instinctief pakte ze de hand van de jongeman naast haar, een gespierde kerel met een pet en vrolijke bruine ogen onder de klep, die even verrast opkeek, maar toen haar hand stevig vastpakte en samen met haar hoog in de lucht stak. Zo stonden ze daar, hun armen gezamenlijk omhoog geheven als boksers in een jubelende menigte, met de zinderende lucht om hun neus. Ze keken omhoog naar Rosa Luxemburg, die steeds meer in vuur en vlam raakte, steeds vaker haar kleine handen in de lucht wierp en de menigte dirigeerde als een machtig orkest.

Grete keek naar de jongeman naast haar en was er bijna zeker van dat hun harten in hetzelfde ritme klopten, als twee trommels van de revolutie.

Vrijdag 4 juni 1926

‘Kunt u even vasthouden?’

Voordat Hulda wist wat haar overkwam, hield ze het kleine kind met het zijdezachte blonde haar in haar armen. Een verbouwereerd gezichtje met mollige wangen keek haar aan, en het mondje ging open zodat er een tandje zichtbaar werd, waarna het kind begon te huilen. Hulda hield het stevig vast, wiegde het zachtjes heen en weer en keek zoekend om zich heen naar de moeder. De vrouw, in een zwart kostuum en op heel hoge hakken, was opnieuw naar de taxi gelopen, die op de Sedanstrasse in Schöneberg was gestopt, en haalde twee koffers uit de wagen. Ze zeulde ze over de hobbelige straatstenen en zette ze met een zucht naast Hulda neer.

‘Poeh,’ zei ze hijgend en ze strekte haar armen uit, ‘geeft u haar maar snel weer terug. Mijn Hildchen is niet gewend aan vreemde mensen.’ Ze nam het huilende meisje uit Hulda’s armen en stakte. ‘Ach, lieve hemel,’ zei ze toen met een blik op Hulda’s buik, ‘neem me niet kwalijk. Ik had helemaal niet gezien dat u zelf al een behoorlijke last met u meedraagt.’

‘Dat geeft niets.’ Hulda legde haar handen op de dunne stof van haar jurk over haar vooruitstekende buik. ‘Tot nog toe voel ik me uitstekend.’

Dat was maar de halve waarheid. Het klopte dat Hulda tot dan toe meer van haar zwangerschap had genoten dan ze voor mogelijk had gehouden. Na de eerste misselijkheid waren de maanden probleem-

loos voorbijgegaan, haar buik was rond geworden, maar niet al te snel, het was tenslotte haar eerste kind, en het had lang geduurd voordat het zichtbaar was. Maar de afgelopen weken had Hulda zich steeds meer als een walvis gevoeld, alsof het kind had besloten in de laatste fase nog eens zijn gewicht te verdubbelen. Haar buik leek bijna te barsten, en Hulda moest bij al haar jurken en rokken de zij-kanten lostornen en ze provisorisch met lapjes stof vergroten. En dat met haar twee linkerhanden, tenminste als het om naaiwerk ging. Nu zagen de ooit mooie kleren eruit als tenten, en Hulda vermeed het om in de spiegel te kijken en hield zichzelf voor dat het maar tijdelijk was.

Toch moest ze waarschijnlijk nog twee, drie weken dapper zijn, dacht ze terwijl ze tegen de junizon knipperde, die de boomloze Sedanstrasse verlichtte alsof die haar moed wilde inspreken. Dat had ze ook hard nodig, want hoezeer ze ook uitzag naar de bevalling en het kind, het moment waarop haar leven nog een stuk ingewikkelder zou worden vreesde ze net zozeer.

‘U ziet er echt fantastisch uit,’ zei de vreemde vrouw nu, Hulda’s eigen gevoelens tegensprekend. ‘Als het stralende leven zelf. Als ik aan mezelf denk...’ Ze schudde haar hoofd en kustte de zijdezachte kruin van haar kindje, dat inmiddels was gekalmeerd en Hulda van een veilige afstand op de schouder van haar moeder argwanend bekeek. ‘Benen als een olifant!’

Hulda lachte. Ze kon nauwelijks geloven dat deze elegante vrouw minder dan een half jaar geleden, want ouder kon het kind niet zijn, iets anders had gehad dan de slanke enkels die ze nu zag. Ze was een mooie vrouw. Maar over haar gezicht lag een schaduw, ondanks het heldere licht van deze vroege zomerochtend, en opnieuw viel Hulda haar zwarte kleding op.

‘Bezoekt u familie?’ vroeg ze voorzichtig.

De vrouw zuchtte opnieuw. Haar ogen leken opeens te glanzen. ‘Het is maar hoe je het bekijkt,’ zei ze, ‘ik vrees dat we hier langer zullen blijven. Misschien wel voor altijd.’ Heimelijk veegde ze haar ogen af en drukte haar kind nog steviger tegen zich aan. ‘Ik kom uit Ulm. Mijn man... hij is onlangs overleden, weet u.’

Hulda knikte meelevend en voelde zich ineens ongemakkelijk.

Het afgelopen jaar had ze ook kennisgemaakt met de dood. Johann en zij waren weliswaar niet getrouwd geweest, maar maakte dat haar minder tot een rouwende weduwe dan deze vrouw? Werktuiglijk voelde ze in haar tas naar de ring die ze nog steeds bewaarde, hoewel ze die nooit graag aan haar vinger had gedaan. Maar nu vond ze het moeilijk om er afstand van te doen.

‘Mijn deelneming,’ zei ze vriendelijk en ze dwong zichzelf de gedachten aan Johann en haar recente verleden van zich af te zetten. Alleen het heden deed ertoe, het hier en nu, en natuurlijk de toekomst, hoewel ze probeerde zo min mogelijk aan haar onzekere vooruitzichten te denken.

‘Tja, ik moet weer gaan werken,’ zei de vrouw en ze snuifte. ‘Ik was secretaresse voor Hildegard kwam. Maar in mijn eentje red ik het niet. Daarom trekken we weer bij mijn ouders in, hier op nummer 69.’

Ze wees naar het huis waar ook Hulda sinds enkele maanden woonde en werkte. Het was een typerend pand voor de Sedanstrasse, vier verdiepingen hoog, met strenge, geometrische stucversieringen en een binnenplaats met werkplaatsen. Achter sommige huizen bevonden zich nog stallen met vee. De gevels hadden ondanks hun ornamenten en reliëfs een ietwat ruwe uitstraling, alsof ze wisten dat men hier, aan de andere kant van het spoor, niets kon missen; geen geld en ook geen overdreven hartelijkheid.

‘Wat leuk,’ zei Hulda glimlachend, ‘dan zijn we burenen. Mijn naam is Hulda, Hulda Gold.’

‘Aangenaam,’ zei de vrouw en ze knikte haar toe bij gebrek aan een vrije hand. ‘Frieda Knef.’

‘Dan komt u uit Berlijn, als uw ouders hier nog wonen?’ vroeg Hulda.

‘Een geboren Berlijnse!’ Voor het eerst lachte mevrouw Knef. ‘Gedoopt met Berliner Kindl, zogezegd, en opgegroeid hier op het Rode Eiland.’ Ze sprak met een licht Berlijnse tongval, alsof ze wilde bewijzen dat ze echt van hier was.

‘Nou, welkom thuis dan,’ zei Hulda en ze voegde er bijna spijtig aan toe: ‘Ik moet verder, het werk roept, maar eerst heb ik een lunch nodig.’

‘Wat doet u voor werk?’ riep mevrouw Knef haar na, terwijl Hulda al een paar passen verder was.

Ze draaide zich nog even om. ‘Ik ben assistente in de praktijk van dokter Fischer hier,’ legde ze uit en ze zwaaide. ‘Kom gerust langs, of u nu hoestsiroop nodig heeft of een kopje koffie.’

Daarna liep ze verder de straat uit, sloeg af naar de Königin-Luise-Gedächtniskirche met een dak als een kaasstolp, en bereikte uiteindelijk de Gustav-Müller-Strasse. De krimlindes om haar heen stonden prachtig in bloei, maar Hulda voelde een lichte onvrede. Nog steeds kon ze het woord ‘assistente’ maar moeilijk over haar lippen krijgen, want ze was tenslotte vroedvrouw! Dat was ze altijd geweest, en haar trots en kracht kwamen voort uit dat werk: kinderen helpen om ter wereld te komen, families bijstaan, de wereld voor één nacht een iets betere plek maken, gewoon doordat er weer een nieuw, ongerept leven begon en hoop gaf aan degenen die al langer op deze aarde waren.

Maar toen was ze zwanger geworden en was haar verloofde door de verraderlijke stromingen van de Havel bij haar weggerukt. Alleen al bij de gedachte eraan voelde ze een steek van pijn. En hoewel het inmiddels meer dan een half jaar geleden was, schoten de tranen haar nog steeds meteen in de ogen. Johannis dood had haar hele bestaan op zijn grondvesten doen schudden. Ze was zonder pardon uit de vrouwenkliniek gezet, waar een vroedvrouw onder de mannelijke artsen toch al voor haar positie moest vechten, en een ongehuwde, zwangere vroedvrouw was helemaal ondenkbaar. De nieuwe directeur Stoeckel had er geen geheim van gemaakt dat hij een ervaren kracht als zij liever niet zag vertrekken, maar hij benadrukte ook dat ze het over belangrijke kwesties nooit eens waren geweest.

‘Juffrouw,’ had hij gezegd, waarbij hij het woord zo uitsprak dat het bijna een belediging was, ‘beter een dramatisch einde dan een drama zonder einde.’

Daarna had hij grootmoedig een extra maandsalaris op tafel gelegd. ‘Voor het kindje.’ En ze had het geld met het schaamrood op haar kaken aangenomen, want een ongehuwde, werkloze vrouw met een kind op komst kon zich geen valse trots veroorloven.

Gelukkig was Grete er, dacht Hulda terwijl ze langs horlogemaker

Hermann Lüders liep en de ijzerhandel van Hugo Berger op de hoek. De jonge arts, met wie ze al vaak had samengewerkt en die ze al jaren hoogachtte, was blij geweest met een paar vakkundige handen en had zelfs een kleine conciërgewoning in het souterrain voor haar geregeld. Dankzij Grete had Hulda nu een dak boven haar hoofd en een bescheiden inkomen, in elk geval voorlopig. Die baan was haar redding geweest, en Hulda vergat dat nooit, zelfs niet als ze heimwee kreeg naar haar vroegere werk in een van de meest gerenommeerde klinieken van de stad. En naar haar oude ik.

Voor haar lag de brede Kolonnenstrasse, het hart van het Schöneberger Insel, dat zo heette omdat het compleet door spoorlijnen van de rest van de stad was afgesneden. Vier bruggen verbonden het met het vasteland van Berlijn. En Hulda vond dat het ook echt voelde alsof je op een eiland woonde: een eiland van gewone mensen, van ambachtslieden en, vooral, van traditionele KPD-stemmers.

Ze bleef een moment staan om op adem te komen. Ondertussen moest ze bijna lachen. Hoe vaak had ze vrouwen in haar situatie al niet toegesproken en gezegd dat ze wat rustiger aan moesten doen, zich in de laatste weken van hun zwangerschap niet onnodig moesten belasten? En nu beende ze zelf met haar gebruikelijke paradespas door de Sedanbuurt, alsof ze een van de fuseliers was die hier vroeger langs marcheerden, van de kazerne aan de Papestrasse op weg naar het Tempelhofer Feld. Je kon jezelf nu eenmaal niet verloochenen. En nog veel minder kon je je eigen patiënt zijn. Als het om haarzelf ging, was Hulda zo blind als een mol. Wat bij nader inzien goed bij haar paste, want dat was precies wat haar naam in het Hebreeuws betekende: mol. Dat had meneer Bert, haar goede oude vriend van de Winterfeldtplatz, haar laatst weer eens fijntjes onder de neus gewreven bij een van haar inmiddels zeldzame bezoeken.

‘En hoe zit het dan met uw oude verhaal over die mysterieuze profetes Hulda?’ had ze stekelig gevraagd.

Bert had sfinxachtig geglimlacht en haar woorden weggewuifd. ‘Niets heeft slechts één betekenis,’ was zijn cryptische antwoord geweest. ‘We zijn allemaal meerdere mensen tegelijk.’ Vervolgens had hij zachtjes gelachen en had hij haar enorme buik bekeken. ‘En u, mijn beste, bent er momenteel minstens twee.’

Ach, ze miste hem en zijn liefdevolle vrijpostigheden. Ze miste het om elke dag als eerste naar zijn kiosk te slenteren en zich door hem te laten voorzien van het laatste nieuws en de stilzwijgende zekerheid dat er in ieder geval één iemand was die voor haar opkwam. In plaats daarvan had Hulda de Winterfeldtplatz, waar ze zich altijd bekeken had gevoeld, de rug toegekeerd, en nu woonde ze hier. Ze was echt een eilandbewoonster, alsof het echte leven, het leven dat Hulda vroeger kende, haar hier achter de spoorlijnen niet meer bereikte. Alsof ze in ballingschap was gegaan. En toch was alles zo vergelijkbaar! Ook hier kon ze bij de krantenjongen op de hoek van de Hohenfriedbergstrasse een *Mottenpost* kopen, ook hier waren een eierboer, een hoge kerktoeren en een bakker waar de broodjes zelfs een tikje knapperiger waren dan op de Winterfeldtmarkt. En toch had ze dolgraag de wat minder verse baksels van het kraampje voor de Matthiaskerk gegeten, in de geur van meidoornstruiken, slechts een paar stappen van haar oude, geliefde zolderwoning bij mevrouw Wunderlich verwijderd, als dat had betekend dat ze thuis was.

Bij de gedachte aan haar voormalige hospita sprongen Hulda waarachtig de tranen in de ogen. Geïrriteerd veegde ze haar wang af met de rug van haar hand en liep snel verder. En toen een patiënte van Grete aan de overkant van de straat naar haar zwaaide, dwong Hulda zich zelfs om te glimlachen. Dat mocht ze de oude tang niet vertellen, dat ze hilde van heimwee naar de koffiekransjes in haar keuken, die meestal meer leken op een terechtstelling van de Spaanse inquisitie.

Ten slotte was Hulda vrijwillig vertrokken; haar hospita had zelfs een halfslachtige poging gedaan haar te over te halen om te blijven. Maar Hulda wilde absoluut niet met een baby op Margret Wunderlichs fluwelen bank neerstrijken, een baby die door kwade tongen in haar oude buurt al een bastaard werd genoemd, zoals Hulda, wier oren scherper waren dan ooit, maar al te goed had gehoord. Nee, haar tijd als jonge, ongetrouwde, zorgeloze vrouw was voorbij, de voorraad tolerantie voor haar grillen was uitgeput. Het was tijd om volwassen te worden en een nieuw onderkomen te vinden waar niemand haar ter verantwoording riep vanwege haar toestand. Maar die transformatie, het afwerpen van haar laatste beschermende ve-

renkleed, had Hulda meer kracht gekost dan ze ooit had gedacht, alsof ze nu pas echt helemaal alleen was.

Van ver zag Hulda de worstenverkoper en stak de straat over.

‘Twee warme knakworsten,’ zei ze tegen Egon Kazorke, die hier op de hoek rond lunchtijd altijd in een gestreept schort gewapend met een grote tang worstjes uit de voor zijn buik hangende ketel aan de hongerige voorbijgangers verkocht.

‘Dag, Hulda,’ zei hij, en zoals altijd kromp ze een beetje ineen bij die aanspreekvorm. Op het Rode Eiland ging het er minder formeel aan toe dan aan de overkant op het Schönebergse vasteland, waar ze met juffrouw werd aangesproken. Hier was ze gewoon Hulda. ‘Met mosterd, zoals altijd?’

Ze knikte, en hij viste met zijn tang twee worstjes uit de ketel, legde ze tussen twee sneetjes witbrood en gooide er een flinke kwak mosterd op.

‘Hoe is het met Grete?’ vroeg hij, terwijl Hulda het dampende broodje aanpakte.

Het was vreemd, dacht Hulda. Ook daaraan was ze nog steeds niet helemaal gewend: dat de mensen hier op het eiland niet in haar, maar in Grete Fischer geïnteresseerd waren. Grete was de mierenkoningin van deze krioelende kolonie en Hulda hooguit een vlijtige werkmier. Toch was Hulda niet jaloers, ze begreep het zelfs, want Grete was iets bijzonders. Tenger, slank, met roodblond haar als een meisje, maar achter die lieflijke façade schuilde tomeloze energie en de scherpste tong die ze kende. Hier in de buurt rond de Sedanstrasse was er niemand aan wie Grete niet ooit een gunst had bewezen. En de mensen dankten haar met hun bewondering. Eigenlijk was ze gynaecologe, maar sinds Hulda in haar praktijk werkte, had ze begrepen dat Grete ook de rol van huisarts vervulde wanneer dat nodig was. Eerst kwamen de vrouwen, daarna brachten ze hun snotterende kinderen mee, en uiteindelijk sleepten ze ook hun mannen naar de behandelkamer van de ijverige dokter Fischer, zodat ze naar een steenpuist of een nare snee kon kijken die maar niet wilde genezen. Voor de bewoners was zij hun hoogsteigen dokter, alsof ze als een ster van het firmament was gevallen om de kleine mensen, de arbeiders, licht te brengen.

‘Alles tiptop met Grete,’ zei Hulda en ze beet in de warme knakworst. Het lekte, en ze brandde haar tong een beetje... heerlijk! Haar eetlust was toegenomen met haar buikomvang, vooral die voor hartige dingen, en Hulda vond niet dat ze de laatste paar weken nog gebrek moest lijden. Maar helaas moest ze goed op de centen letten en kon ze zich niet te veel luxe permitteren. ‘Nu het zulk mooi weer is, zijn er eindelijk minder griepgevallen, het was echt bar de afgelopen winter!’

De worstverkoper keek naar de wolkeloze blauwe hemel. ‘Toch zijn er nog een paar verhuisd naar het Twaalf-Apostelenkerkhof daar aan de overkant,’ zei hij met een typisch Berlijns gevoel voor humor en hij beet, alsof hij Hulda gezelschap wilde houden, ook in een worst. ‘Je moet van het leven genieten zolang het kan, toch?’

Hulda glimlachte en wilde al verder lopen, maar toen voegde Egon eraan toe: ‘Zeg Grete eens dat ze wat voorzichtiger moet zijn. Niet iedereen kan waarderen wat ze in het café van Emil Potratz allemaal uitspookt.’

Verbaasd draaide Hulda zich om. Er druppelde mosterd op haar vooruitstekende buik, die op een of andere manier altijd in de weg zat en daardoor voortdurend werd bevlekt. Gehaast wreef ze de stof van haar kleding schoon en likte haar vingers af.

‘Wat bedoelt u?’ vroeg Hulda verrast. Ze kon het gewoon nog niet opbrengen om de worstman te tutoyeren. Misschien moest ze daarvoor iets langer hier wonen dan slechts een paar maanden.

‘Ik hoorde van de kolenboer dat een paar bruinhemden het op de lui hebben gemunt die daar vaak komen. En Grete zit er middenin, tussen die communisten, dat weet je toch? En haar Theo nog meer.’

‘En u niet?’

‘Ik?’ Egon schudde afwerend zijn hoofd. ‘Ik ben van de SPD, die anderen zijn mij te donkerrood. Ik ben voor democratie. Maar ik wil niet dat Grete iets overkomt. Ik mag haar graag.’

‘Ik zal het haar zeggen.’

Hulda knikte nog eens vriendelijk en liep in gedachten verzonken verder. Rechts van haar stak de markante toren van het bakstenen stationsgebouw hoog de lucht in. Daaronder lag de wirwar van sporen van station Schöneberg. Ze liep terug via de Kolonnenstrasse en

linksaf de Sedanstrasse in, die hier aan het noordelijke einde begon.

Kazorke had haar zorgen over Grete, die haar al een tijdje achtervolgden, weer aangewakkerd. Hulda had altijd al geweten van de politieke overtuigingen van de arts, en haar ook bewonderd om haar uitgesproken mening en het feit dat ze precies wist waar ze voor, of liever tegen, vocht. Maar pas sinds Hulda hier bij Grete woonde en werkte, begon ze de omvang te begrijpen van Gretes betrokkenheid bij de communistische beweging. Grete was niet alleen maar een geïnteresseerde deelnemer aan de bijeenkomsten in Potratz' zaak, ze was de drijvende kracht daar – samen met haar vriend Theo Jeschke, een charmante maar uitermate koppige man. Het woord 'fanatiek' was Hulda meer dan eens door het hoofd geschoten als ze weer eens naar een van zijn vlammende toespraken over het communisme had geluisterd. En ook Grete, vond ze, neigde de laatste tijd naar radicale opvattingen die Hulda niet van haar had verwacht. Of kwam het doordat ze vroeger, toen ze maar af en toe samenwerkten, nooit veel met elkaar hadden gepraat, terwijl Hulda nu dagelijks met haar te maken had?

Opeens schopte het kind in haar buik tegen haar ribben. Hulda bleef staan, hapte naar adem en tastte met haar hand naar de kleine voetjes onder haar buik. 'Kleine deugniet,' fluisterde ze nauwelijks hoorbaar. Ze voelde hoe een grote vreugde zich in haar verspreidde en de opkomende zorgen verdreef. Een tram reed rinkelend voorbij, richting het zuiden. In het open rijtuig achteraan stond een klein jongetje aan de hand van zijn vader. De man, in een open jas en met een strooien hoed op zijn hoofd, keek de andere kant op, maar het jongetje keek naar Hulda, naar haar dikke buik, en hief zijn handje op om naar haar te zwaaien. Hulda, met een bitterzoet gevoel in haar maag, zwaaide terug. Ze bleef zwaaien, net zo lang tot de tram op het in de zon glanzende plaveisel nog maar een klein speelgoed-treintje leek, door de bovenleiding vastgebonden aan de hemel als aan een zilveren draadje.

Vrijdag 4 juni 1926

‘Niet zo snel,’ zei Grete, en Hulda, die zich net over een klein meisje in een hemd wilde buigen dat op een stoel in de behandelkamer zat, stokte en keek de arts vragend aan.

Grete reikte haar een mondkapje van witte stof aan.

‘Die moet je altijd dragen, vooral nu, in jouw toestand,’ zei ze, wijzend naar Hulda’s uitpuilende buik onder haar zusteruniform. Grete had zelf ook een mondkapje voor haar gezicht gebonden en desinfecteerde nu grondig haar handen.

Terwijl Hulda de dunne bandjes achter haar oren vastknoopte, keek ze bezorgd naar het kind voor haar: Rieke Malteser, negen jaar, voor het eerst in de praktijk. Ze was heel mager; haar sleutelbeenderen staken duidelijk af onder de vergeelde bandjes van haar hemd. Hier op het Rode Eiland was dat geen uitzondering, maar bij Rieke kwamen daar nog andere symptomen bij die niets goeds voorspelde. Het meisje was erg bleek, had ingevallen wangen, en haar adem piepte. Hulda keek aandachtig naar haar huidskleur en zag dat er een koortsachtige bloos op haar wangen lag.

Riekes moeder, een stevige brunette in een huishoudschort, stond een paar meter verder bij de deur en wrong nerveus haar rode, eeltige handen.

‘Is het wat ik vrees, mevrouw de dokter?’ vroeg ze zachtjes.

Grete kwam naast Hulda staan, die haar hand op de magere schouder van het meisje had gelegd. ‘We zullen zien,’ zei ze, en op-

nieuw kromp Hulda ineen bij de scherpe toon van de arts. Grete Fischer werkte al te lang als dokter voor de armen in de Sedanstrasse om nog de kracht te hebben voor verzachtende woorden. Toch wenste Hulda soms dat ze iets milder met haar patiënten zou spreken. Deze vrouwen hadden al meer dan genoeg te verduren en konden wel een beetje vriendelijkheid gebruiken.

‘Ken je dit kereltje hier?’ vroeg Hulda vriendelijk aan het meisje en haalde een versleten stoffen konijn tevoorschijn dat ze gebruikte om kinderen in de praktijk te kalmeren. Rieke was eigenlijk al te oud voor zoiets, maar ze was zo klein en fragiel dat Hulda haar veel jonger inschatte. Haar donkere ogen leken enorm groot in haar magere gezichtje, maar toen ze het knuffelbeest zag, lichtten ze even op. ‘Hoe heet hij?’ fluisterde ze hees.

‘Charlie,’ zei Hulda plechtig. ‘Zoals Charlie Chaplin. Zie je zijn bretels?’ Ze liet het konijn even dansen zoals de beroemde filmster.

Rieke glimlachte. De zomersproeten op haar bleke voorhoofd staken donker af.

‘Charlie vraagt of je een paar keer flink wilt hoesten,’ zei Hulda, terwijl ze het knuffelbeest voor Riekés gezicht hield en zijn oren liet wiebelen.

Grete ging met een stethoscoop naast haar staan en luisterde naar Riekés rug terwijl het meisje schokkend hoestte en wat slijm in een bakje spuugde dat Hulda haar had aangereikt. De vrouwen wisselden een veelbetekenende blik.

‘Uw dochter moet zo snel mogelijk naar het Auguste-Viktoria-Krankenhaus voor verder onderzoek,’ zei Grete over haar schouder tegen mevrouw Malteser, waarna ze de stethoscoop opzijlegde en zich naar haar omdraaide. ‘We moeten een röntgenfoto van haar longen laten maken. De symptomen wijzen er helaas allemaal op dat ze ernstig ziek is. Slaapproblemen, nachtzweet, gewichtsverlies, en dan nog die hoest en duidelijke geluiden op beide longvleugels.’

‘Naar het ziekenhuis?’ vroeg mevrouw Malteser met een angstige blik. ‘Echt waar? Kunt u haar niet gewoon een medicijn voorschrijven, dokter?’

‘Helaas is er nog steeds geen geschikte medicatie tegen tuberculose,’ legde Grete uit, haar stem nu iets vriendelijker. ‘En dat terwijl het

al ruim twintig jaar geleden is dat Robert Koch de tuberkelbacterie ontdekte. Maar het is een verraderlijke, besmettelijke ziekte die zich succesvol tegen uitroeiing verzet.' Grete keek mevrouw Malteser doordringend aan. 'Rieke moet dus absoluut in een eigen bed slapen.'

Bij deze woorden kromp de vrouw ineem, haar eeltige handen verstrengelden zich als in een stil gebed.

'Maar wat moeten we dan met het kind?' vroeg ze hulpeloos en ze knikte met haar hoofd naar haar dochter, die het gesprek zwijgend volgde terwijl ze de zachte oren van de stoffen haas streelde. 'Thuis heb ik er nog drie en maar één slaapkamer.'

Hulda zag de worsteling op het gezicht van de vrouw. Ze wist dat kinderen in de huizen op de achterste binnenplaatsen hier op het eiland vaak een bed deelden en dat Gretes eis om de zieken te isoleren vrijwel onmogelijk na te leven zou zijn.

'Des te belangrijker is het dat u thuis de hygiëneregels naleeft,' zei Grete. 'Regelmatig de handen wassen met zeep, alleen hoesten in de elleboog of in een zakdoek. Als er slijm is, moet Rieke in een apart flesje of kommetje spugen. En zorg er alstublieft voor dat u verse melk altijd kookt, vooral als u die hier in de Gotenstrasse van de erven haalt. Ook koeien kunnen tuberculose overdragen.'

Hulda streelde Rieke zachtjes over haar rug, nam de knuffel weer en hielp het meisje om haar schort weer over haar hemd te trekken.

Ondertussen schreef Grete iets op een verwijsbriefje en reikte het de moeder aan.

'Neem zo snel mogelijk contact op met dokter Freisinger in het AVK,' zei ze, 'en vraag om een röntgenfoto. Sinds vorig jaar mogen wij artsen pas een verwijzing naar de Beelitzer Heilstätten uitschrijven als de diagnose met beeldmateriaal is bevestigd. Bovendien zijn ze daar overvol en nemen ze alleen nog vrouwen en kinderen op.'

'Naar Beelitz?' vroeg mevrouw Malteser geschrokken en ze sloeg haar hand voor haar mond. 'Zo ver weg?'

'Het is de enige hoop voor uw dochter,' antwoordde Grete kort, gelukkig zo zachtjes dat Hulda hoopte dat Rieke het niet gehoord had. Toch wierp ze Grete een scherpe blik toe. Vervolgens richtte ze zich ook tot de moeder, trok haar mondmasker iets naar beneden en

probeerde geruststellend te glimlachen. ‘Daar zal het zeker goed gaan met Rieke,’ zei ze. ‘Het meisje krijgt rust, frisse lucht, heilzame behandelingen en baden. Vooral bij een licht verloop van de ziekte kunnen de Heilstätten veel doen.’

‘En als het geen lichte vorm is?’ vroeg mevrouw Malteser met wijd opengesperde ogen.

Hulda voelde hoe de machteloosheid haar overspoelde. Ze keek heimelijk naar Riekes kleine gezichtje, de blauwachtige schaduwen onder haar ogen, haar smalle, ingevallen borstkas. Nee, ze had geen eenvoudig antwoord op deze vraag. En dus greep ze naar een leugentje om bestwil.

‘Ik ben ervan overtuigd dat Rieke heel goed zal herstellen,’ zei Hulda, terwijl ze zich moest bedwingen om de knuffelhaas niet ook voor mevrouw Malteser troostend te laten dansen. Toen draaide ze zich om naar het kleine meisje. ‘En nu is het tijd voor een beloning, omdat je zo braaf bent geweest.’ Ze greep in een glazen pot op het bureau en gaf Rieke twee zoete snoepjes. Het meisje straalde, duwde er een in haar mond en stopte het andere in de rafelige zak van haar schort, alsof het een kostbare schat was.

Grete opende de deur. ‘Goedendag,’ zei ze, en liep zonder nog een blik op de twee te werpen naar de wastafel.

Toen moeder en dochter de behandelkamer hadden verlaten, trok Hulda haar mondmasker helemaal af. ‘Je was behoorlijk hard,’ zei ze, toen ze zeker wist dat de deur weer dicht was. ‘Moeten we die arme mensen niet wat moed geven?’

Grete haalde alleen haar schouders op, waste haar handen en gebaarde Hulda hetzelfde te doen. Samen stonden ze bij de wastafel en schrobden hun handen totdat ze rood waren. Hulda keek nadenkend naar het water dat met een borrelend geluid in de afvoer verdween.

‘Ik werk langer in dit vak dan jij, Hulda,’ zei Grete uiteindelijk. ‘Ik weet dat het geen zin heeft om dingen mooier voor te stellen dan ze zijn. Deze vrouw moet begrijpen dat het ernstig gesteld is met haar dochter. Alleen dan zal ze zich ertoe zetten om nog een onbetaalde werkdag vrij te nemen, met haar naar het ziekenhuis te gaan en de papiermolen in gang te zetten die nodig is om Rieke een bed in de

overvolle geneeskundige inrichtingen te bezorgen. Het leven is een strijd, vooral voor de gewone mensen hier op het eiland.'

'Ik werk minstens even lang in het vak als jij,' antwoordde Hulda. 'Ik ken de armoede in Schöneberg en –'

'Tja, daar heb je de armoede op de Winterfeldtplatz,' onderbrak Grete haar spottend, 'en dan heb je de armoede hier, aan de andere kant van de spoorlijn. Denk je dat je alles al gezien hebt? Blijf dan nog maar een paar jaar bij mij in de praktijk, dan zul je begrijpen wat echte nood is.'

Grete had gelijk, dacht Hulda. Tijdens haar werk in het meer burgerlijke deel van Schöneberg had ze vaak genoeg de statige woningen vanbinnen gezien, maar hier, in de straten binnen de vier Schönebergse bruggen, was veel meer ellende dan daar. Het was een echt arbeiderskwartier, wat gezien de politieke en economische situatie helaas maar al te vaak betekende: een wijk vol werklozen. Hoewel het diepste dal van de hyperinflatie drie jaar geleden eigenlijk achter de rug was, merkten de armsten van de stad daar weinig van. Voor hen was er nog steeds sprake van diepe depressie in de smalle, vuile woningen waarin nauwelijks licht doordrong.

Nadenkend maakte Hulda haar schort los, Rieke Malteser was de laatste patiënt van die dag geweest.

Nog een paar jaar, dacht ze. Nou, waarschijnlijk had ze zelfs geen andere keus. Tot dusver hadden Grete en zij nog helemaal niet tot in detail besproken hoe hun nieuwe samenwerking eruit zou zien als Hulda's kind eenmaal geboren was. Maar ze moest hoe dan ook werken! En als het niet anders kon, dan maar met kind. Grete zou haar hulp in de toekomst niet afwijzen, want Hulda wist dat ze haar werk heel goed deed. Misschien was het het beste om tijdelijk een vervanger te zoeken voor de weken na de bevalling, iemand die Grete kon ondersteunen totdat Hulda hopelijk weer snel aan de slag kon. Maar kon ze werkelijk een zuigeling meenemen naar de veeleisende praktijk? Daar moest ze het snel met Grete over hebben. Beide vrouwen leken het heikele onderwerp echter te vermijden. Grete moest weten wat een dreigende arbeidsongeschiktheid voor Hulda's leven zou betekenen, maar anderzijds kon ze haar ook geen liefdadigheid bieden, dat wist Hulda maar al te goed.